

روش‌های اصلاح مکالمه در کودکان ۳ و ۵ ساله بهنجار فارسی‌زبان شهر اهواز

زهرا قیومی انارکی^۱، لیلا قسیسین^۱، بهروز محمودی بختیاری^۲، علی فلاح^۳، فاطمه صالحی^۴، الهام پریشان^۵

^۱ - گروه گفتاردرمانی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران

^۲ - گروه هنرهای نمایشی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

^۳ - واحد تحقیق و توسعه، شرکت مسیر فناوری اطلاعات، تهران، ایران

^۴ - بخش گفتاردرمانی، مدرسه ۱۳ آبان، آباد، فارس، ایران

^۵ - بخش گفتاردرمانی، اداره بهزیستی سروستان، فارس، ایران

چکیده

زمینه و هدف: توانایی اصلاح مکالمه زیرمجموعه‌ای از دانش کاربردشناختی زبان است. هنگامی که شنونده متوجه منظور گوینده نشود، اگر گوینده نتواند از روش‌های اصلاح مکالمه برای روشن شدن پیام استفاده کند، ارتباط دچار شکست می‌شود. از این رو، این پژوهش بر آن است تا مهارت اصلاح مکالمه را در دو گروه سنی سه و پنج ساله، به‌منظور تعیین انواع روش‌های اصلاح مکالمه و مقایسه این مهارت‌ها در این دو گروه بررسی کند.

روش بررسی: در این پژوهش ۱۲۰ نفر از کودکان سه و پنج ساله هنجار شهر اهواز انتخاب شدند. ابزار پژوهش دو سری تصاویر متوالی بود که در حین بازگویی آنها آزمونگر شرایط برانگیخته شدن یکی از روش‌های اصلاح مکالمه را ایجاد می‌کرد. درصد به‌کارگیری انواع روش‌های اصلاح مکالمه در هر یک از گروه‌ها محاسبه و سپس مقایسه آنها با هم با استفاده از آزمون آماری t مستقل انجام شد.

یافته‌ها: در گروه سنی پنج ساله نسبت به سه ساله، میزان کاربرد روش‌های تکرار و پاسخ نامناسب کاهش و روش‌های اصلاح سرنخی و بازگویی افزایش یافته و روش افزایش تقریباً ثابت باقی مانده است. در میانگین درصد به‌کارگیری روش تکرار ($p=0/04$) و اصلاح سرنخی بین دو گروه مورد مطالعه تفاوت معنی‌دار مشاهده شد ($p=0/001$). از بین درصد به‌کارگیری روش‌های اصلاح مکالمه، به‌طور عمده‌ای کاربرد روش تکرار در کودکان سه ساله و کاربرد روش اصلاح سرنخی در کودکان پنج ساله بیشتر است.

نتیجه‌گیری: با افزایش سن و تکامل مهارت زبانی، احتمال استفاده از روش‌های پیچیده‌تر اصلاح مکالمه نظیر روش اصلاح سرنخی بیشتر می‌شود.

واژگان کلیدی: کاربردشناختی، اصلاح مکالمه، تکرار، اصلاح سرنخی، کودک فارسی‌زبان

(دریافت مقاله: ۹۰/۱۱/۱، پذیرش: ۹۱/۵/۱۱)

مقدمه

می‌شود، مهارت‌های مکالمه‌ای است که زیرمجموعه کاربردشناسی زبان است (۳). یکی از مهمترین اجزای مهارت‌های مکالمه‌ای، توانایی اصلاح مکالمه (conversational repair) یا اصلاح نقایص ارتباطی است که برای شفاف‌سازی پیام در شکست‌های ارتباطی رخ می‌دهد (۴). بنابراین، این رفتارها گوینده را قادر می‌سازند به‌طور کارآمدی شکست‌های ارتباطی را شناسایی و بازبینی کند و به این ترتیب، برای تطبیق با نیاز شنونده، گفتار خود

اکتساب زبان چیزی فراتر از یادگیری ساختارهای انتزاعی است. کودک باید چگونگی استفاده از ساختارهای زبان را نیز به‌طور مناسب یاد بگیرد (۱). در واقع کاربردشناسی زبان عبارت از مهارت‌های زبان اجتماعی است که در تعاملات روزمره با دیگران استفاده می‌شود. از این رو سبک آموزش و نوع تعامل والدین و کودک در رشد مهارت‌های کاربردشناختی اهمیت خاصی دارد (۲). یکی از مهارت‌هایی که در بحث تکامل زبان مطرح

روش‌های اصلاح مکالمه در دو گروه سنی سه و پنج ساله در کودکان فارسی‌زبان شهر اهواز و مقایسه این مهارت‌ها در این دو گروه سنی انجام شد.

روش بررسی

پژوهش حاضر مطالعه توصیفی-تحلیلی است و برای بررسی انواع روش‌های اصلاح مکالمه و ارتباط آن با سن در کودکان سه و پنج ساله بهنجار فارسی‌زبان شهر اهواز انجام شده است. جامعه مورد مطالعه ۱۲۰ کودک بهنجار فارسی زبان از مهد کودک‌های شهر اهواز بودند که از این تعداد ۳۰ دختر سه ساله، ۳۰ پسر سه ساله، ۳۰ دختر پنج ساله و ۳۰ پسر پنج ساله بودند. انتخاب این کودکان به صورت تصادفی چندمرحله‌ای بوده است. در ابتدا از مهدکودک‌های شهر اهواز، چند مهدکودک به صورت تصادفی انتخاب شدند و سپس از بین کودکان سه و پنج ساله مهدکودک‌ها، تعدادی به صورت تصادفی انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند.

کودکان همگی در دو محدوده سنی مورد مطالعه پژوهش بودند (دو سال و نه ماه تا سه سال و سه ماه برای سن سه سال و محدوده سنی چهار سال و نه ماه تا پنج سال و سه ماه برای سن پنج سال) و هیچ‌یک از آنها دوزبانه نبودند. همچنین از نظر شنوایی و بینایی سالم بوده و هیچ‌گونه معلولیتی نداشتند و نیز هیچ اختلال گفتاری و زبانی در آنها وجود نداشت.

در ارزیابی روش‌های اصلاح مکالمه، آنچه اهمیت دارد وقوع شکست ارتباطی در گفتار کودک و تلاش وی برای ترمیم این شکست ارتباطی است. به منظور ثابت بودن بافت گفتاری کودکان و موقعیت شکست ارتباطی ایجاد شده، دو داستان تصویری از کتاب‌های داستان کودکان انتخاب شد: اولی کتاب عادت‌های پسندیده که شامل یازده تصویر است و هر تصویر داستان مجزایی دارد و دیگری کتاب ماجرای بچه گربه‌ها که شامل هشت تصویر سریال است. در طی یک مطالعه پیش‌آزمون از مناسب بودن این داستان‌ها برای کودکان مورد مطالعه اطمینان حاصل شد. پیش از آزمون، ابتدا سعی شد محیطی صمیمی و

را اصلاح کند(۵). در واقع توانایی اصلاح مکالمه به درک بهتر پیام‌های نامفهوم کمک می‌کند، و این موضوع هم در کودکان و هم در بزرگسالان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

هنگامی که شنونده متوجه منظور گوینده نشود، اگر گوینده نتواند از روش‌های اصلاح مکالمه استفاده کند، ارتباط دچار شکست می‌شود. از این رو در حیطه رشد زبان کودکان، اهمیت این مهارت، هم در کودکان دارای رشد هنجار احساس می‌شود و هم در کودکانی که تحت برنامه‌های آموزش گفتار و زبان هستند(۹-۶).

شایع‌ترین نوع اصلاح مکالمه، اصلاح دگرانگ‌یختگی است(۹و۱۰). رایج‌ترین راهکارهای اصلاح مکالمه دگرانگ‌یخته عبارتند از تکرار (Repetition)، بازگویی (Revision)، افزایش (Addition)، اصلاح سرنخی (cue-repair) و پاسخ‌های نامناسب (Inappropriate response)(۱۰).

Buttler (۱۹۹۶) معتقد است آخرین زمان تکامل مهارت کاربردشناختی در کودکان چهار ساله است، اما Ciocci و Baran (۱۹۹۸) معتقدند که این مهارت‌ها تا سن مدرسه نیز تکامل می‌یابد(۱۰).

برخی مطالعات نشان داده‌اند که از بین راهکارهای اصلاح مکالمه، تکرار بیشترین راهکار مورد استفاده در کودکان است(۱۳-۱۱). از آنجا که فرد مبتلا به تأخیر و یا مشکل در رشد زبان لازم است مجهز به ابزاری مناسب برای مقابله با شکست ارتباطی خود در قبال شنونده باشد، لازم است گفتاردرمانگران (آسیب‌شناسان گفتار و زبان) در جلسات درمانی افراد مبتلا به این اختلالات، به مهارت اصلاح مکالمه نیز توجه کافی داشته باشند. از این رو آگاهی از انواع روش‌های اصلاح مکالمه و میزان استفاده هر گروه سنی از هر کدام از آنها، و در نتیجه، حدس روند رشد آنها، مفید و لازم به نظر می‌رسد. از آنجا که مهارت کاربردشناختی، مهارتی فرهنگی بوده و ممکن است نتایج حاصل از پژوهش‌های سایر کشورها با فرهنگ ایران و حتی با نتایج مربوط به شهرهایی با بافت‌های فرهنگی متفاوت در ایران همخوانی نداشته باشد، این مقاله با هدف بررسی و تعیین درصد به‌کارگیری هر یک از

جدول ۱- درصد به‌کارگیری روش‌های اصلاح مکالمه در کودکان مورد مطالعه به تفکیک جنس

روش‌های به‌کار گرفته شده (درصد)					
روش‌های اصلاح مکالمه	دختران ۳ ساله	پسران ۳ ساله	دختران ۵ ساله	پسران ۵ ساله	کل
تکرار	۷۱	۷۵	۶۷	۶۰	۶۸
پاسخ نامناسب	۵	۶	۳	۴	۵
افزایش	۱۷	۱۰	۱۴	۱۴	۱۴
بازگویی	۳	۶	۷	۸	۶
اصلاح سرنخی	۴	۳	۹	۱۴	۸

مستقل به‌کار گرفته شد.

یافته‌ها

با توجه به جدول ۱، مشاهده می‌شود که بیشترین روش‌های اصلاح مکالمه‌ای که توسط دختران گروه سنی سه ساله به‌کار گرفته شده به ترتیب عبارتند از تکرار، افزایش، پاسخ نامناسب، اصلاح سرنخی، بازگویی؛ و روش‌هایی که توسط پسران سه ساله به‌کار گرفته شده به ترتیب عبارتند از تکرار، افزایش، پاسخ نامناسب، بازگویی، اصلاح سرنخی. روش‌های مورد استفاده توسط دختران و پسران گروه سنی پنج ساله به ترتیب بیشترین میزان فراوانی عبارت بود از تکرار، افزایش، اصلاح سرنخی، بازگویی و پاسخ نامناسب. با توجه به این نتایج، مشاهده می‌شود که روش‌های اصلاح مکالمه مورد استفاده در کودکان گروه سنی سه ساله بین دختران و پسران تفاوت دارد، اما کودکان گروه سنی پنج ساله در کاربرد این روش‌ها همگن هستند.

درصد روش‌های به‌کار گرفته شده توسط دو گروه کودکان موجود در نمونه‌گیری به تفکیک جنسیت، یکسان بوده و از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری نداشته و به ترتیب عبارت بود از تکرار، افزایش، اصلاح سرنخی، بازگویی، پاسخ نامناسب (جدول ۲).
برطبق جدول ۳، درصد به‌کارگیری روش‌های اصلاح

دوستانه برای کودکان ایجاد شود. سپس تصاویر تهیه شده از کتاب عادت‌های پسندیده در اختیار کودک قرار داده شد. برای اطمینان از این که کودک در بازگویی داستان‌ها مشکلی نداشته باشد، ابتدا، داستان‌ها توسط آزمونگر برای کودک با زبان ساده و در طی چند جمله کوتاه بیان می‌شد و این جملات برای همه کودکان ثابت بود. سپس از کودک درخواست می‌شد که هر کدام از تصاویر را توضیح دهد. در حین توضیح کودک، در قسمت‌هایی از توضیح او درمانگر وانمود می‌کرد که گفته کودک را متوجه نشده و با یک سؤال خنثی مثل «چی؟» شکست ارتباطی ایجاد می‌کرد و کودک را به استفاده از یکی از روش‌های اصلاح مکالمه وامی‌داشت. این شکست‌های ارتباطی، در جملاتی از توضیح کودک که از قبل تعیین شده بود و برای همه کودکان ثابت بود، به کودکان ارائه می‌شد. در حین اجرای کار، صدای کودک و درمانگر ضبط می‌شد. همین روند برای کتاب بعدی به نام ماجرای بچه گربه‌ها نیز اجرا شد. پس از آن صدای ضبط شده کودک ثبت شد و انواع روش‌های اصلاح مکالمه استفاده شده توسط هر کودک مشخص شد و سپس داده‌های مربوط به هر کودک، برای بررسی نهایی و محاسبه درصد به‌کارگیری انواع روش‌های اصلاح مکالمه در هر یک از گروه‌های سنی و مقایسه آنها با هم، از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۱/۵ استفاده شد. برای مقایسه دو گروه آزمون آماری t

جدول ۲- مقایسه درصد به کارگیری روش های اصلاح مکالمه در کودکان مورد مطالعه به تفکیک جنس

روش های به کار گرفته شده (درصد)			
p	پسران	دختران	روش های اصلاح مکالمه
۰/۷۶۲	۶۷	۶۹	تکرار
۰/۸۲۸	۵	۴	پاسخ نامناسب
۰/۳۲۲	۱۲	۱۵	افزایش
۰/۲۴۵	۷	۵	بازگویی
۰/۴۶۴	۹	۷	اصلاح سرنخی

گفته اولیه است، در این روش نیازی به مهارت زبانی خاصی نیست و در نتیجه از ساده ترین روش های اصلاح مکالمه است. همچنین روش پاسخ نامناسب که به معنای ارائه پاسخ نامناسب یا شکست در پاسخ دهی است، نشان دهنده مهارت های زبانی پایین کودک است. اما روش بازگویی در اصلاح مکالمه شامل حفظ معنی گفته با وجود تغییر در ساختار نحوی جمله است. بنابراین برای استفاده از این روش باید کودک در استفاده از مهارت های نحوی به تبحر لازم و کافی رسیده باشد. اصلاح سرنخی شامل ارائه اطلاعات زمینه ای یا همان تعریف و توضیح اطلاعات گفته اولیه است و کودک برای استفاده از این روش نیاز به خزانه واژگان کافی و مهارت های معنی شناختی مناسب دارد. به همین دلیل بیشتر بودن فراوانی به کارگیری این روش ها در گروه کودکان پنج ساله نسبت به گروه کودکان سه ساله دور از انتظار نیست. بنابراین طبق نظر Baran و Ciocci (۱۹۹۸) می توان گفت که روند مراحل تکامل و پیچیده شدن مهارت های اصلاح مکالمه با افزایش سن بیشتر به صورت تکرار، بازگویی و اصلاح سرنخی است (۱۰). اما نتایج این مطالعه با نظر Buttler (۱۹۹۶) که معتقد است آخرین زمان تکامل مهارت کاربردشناختی در کودکان سن چهار سالگی است مطابقت ندارد (۱۰). در مطالعه حاضر کودکان گروه سنی پنج ساله هنوز از روش هایی چون تکرار یا پاسخ نامناسب نیز استفاده

مکالمه توسط کودکان گروه سنی سه ساله، به ترتیب با بیشترین فراوانی شامل تکرار، افزایش، پاسخ نامناسب، بازگویی، اصلاح سرنخی و برای کودکان گروه سنی پنج ساله به ترتیب با بیشترین فراوانی شامل تکرار، افزایش، اصلاح سرنخی، بازگویی، و پاسخ نامناسب بود. در نهایت، در گروه سنی پنج ساله روش تکرار به طور معنی داری نسبت به گروه سنی سه ساله کاهش یافته و روش اصلاح سرنخی به طور معنی داری افزایش یافته است.

بحث

در گروه سنی کودکان سه ساله، درصد به کارگیری روش های تکرار و پاسخ نامناسب نسبت به گروه سنی کودکان پنج ساله بیشتر بود، ولی در کودکان گروه سنی پنج ساله، این موارد کاهش یافته و در عوض روش های افزایش، بازگویی، اصلاح سرنخی افزایش یافته است. با توجه به این که جامعه آماری این پژوهش از مهدکودک ها انتخاب شده بودند، در تعمیم نتایج به همه کودکان باید جانب احتیاط را رعایت کرد.

با افزایش سن و با اضافه شدن بر مهارت های زبانی کودک، مهارت های اصلاح مکالمه نیز همچون سایر مهارت های زبانی پیشرفته تر می شوند. از آنجا که روش تکرار شامل تکرار تمام یا بخشی از گفته بدون اضافه کردن اطلاعات یا تغییر در ساختار

جدول ۳- درصد به‌کارگیری روش‌های اصلاح مکالمه در کودکان مورد مطالعه به تفکیک گروه سنی

روش‌های به‌کار گرفته شده (درصد)			
p	۵ ساله‌ها	۳ ساله‌ها	روش‌های اصلاح مکالمه
۰/۰۴۳	۶۴	۷۳	تکرار
۰/۱۶۲	۴	۶	پاسخ نامناسب
۰/۷۸۸	۱۴	۱۳	افزایش
۰/۱۴۶	۷	۴	بازگویی
۰/۰۰۱	۱۱	۴	اصلاح سرنخی

این عدم همسویی احتمالاً به مشکلات اجرایی پژوهش و حجم نمونه کم آن است که خود محقق هم به آن اشاره کرده است.

به‌طور کلی، درصد روش‌های اصلاح مکالمه در کودکان گروه سنی پنج ساله، به‌ترتیب میزان بیشترین فراوانی عبارتند از: تکرار، افزایش، اصلاح سرنخی، بازگویی، پاسخ نامناسب و در کودکان گروه سنی سه ساله به‌ترتیب میزان بیشترین فراوانی عبارتند از: تکرار، افزایش، پاسخ نامناسب، اصلاح سرنخی و بازگویی.

از آنجا که ضروری به‌نظر می‌رسد فرد مبتلا به تأخیر و یا مشکل زبانی، برای مواقع شکست ارتباطی به ابزاری قدرتمند مجهز باشد، لازم است آسیب‌شناسان گفتار و زبان در جلسات درمانی افراد مبتلا به این اختلال، علاوه بر پرداختن به سایر سطوح زبانی، به مهارت اصلاح مکالمه نیز توجه کافی داشته باشند و با توجه به میزان سادگی و دشواری هریک از روش‌های اصلاح مکالمه، در انتخاب روش مناسب برای مراجع خود دقت کافی به عمل آورند.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که در اصلاح مکالمه کودکان، گروه سنی پایین‌تر بیشتر از روش تکرار و کودکان گروه سنی

می‌کنند که نشان‌دهنده این است که هنوز در این سن نیز مهارت‌های اصلاح مکالمه تکامل نیافته‌اند. در توجیه این مسئله می‌توان گفت که چون مهارت کاربردشناختی، مهارتی وابسته به فرهنگ است شاید تفاوت نتایج مربوط به تفاوت فرهنگی دو جامعه مورد مطالعه باشد. همچنین براساس نتایج آزمون آماری t مستقل، تفاوت درصد به‌کارگیری روش تکرار در دو گروه سنی با $p=0/043$ و تفاوت درصد به‌کارگیری روش اصلاح سرنخی در دو گروه سنی با $p=0/001$ معنی‌دار بوده است که مؤید این نکته است که روش تکرار، ساده‌ترین و روش اصلاح سرنخی از تکامل یافته‌ترین روش‌های اصلاح مکالمه است (جدول ۳). تفاوت بین دو گروه از نظر جنس در هیچ‌یک از روش‌ها معنی‌دار نبوده است. در مجموع، بیشترین روشی که کودکان در هر دو گروه سنی به‌کار برده‌اند روش تکرار است که با تحقیق Gallager (۱۹۸۱)، Ciocci و Baran (۱۹۹۸)، و همچنین با تحقیقات Golinkoff (۱۹۸۶) و Stockman (۲۰۰۸) و Most (۲۰۰۲)، همسو است (۱۰-۱۳). کودکان گروه سنی سه ساله از لحاظ آماری به‌طور معنی‌داری بیشتر از کودکان گروه سنی پنج ساله از این روش استفاده کرده‌اند که این نتیجه با نتایج تحقیق آقارسولی و همکاران (۲۰۱۰) همسویی ندارد (۱۴). در نتایج تحقیق آنها ذکر شده است که روش تکرار با سن ارتباط معنی‌داری نداشت. علت

از همکاری مسئولان محترم مهدکودک‌های منتخب در شهر اهواز و خانواده کودکان مورد بررسی برای همکاری در پژوهش حاضر و نیز از جناب آقای دکتر گوهرپی، معاون محترم پژوهشی دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز، برای راهنمایی‌های ارزشمندشان تشکر و قدردانی می‌شود.

بالتر بیشتر از روش اصلاح سرنخی استفاده می‌کند. به عبارت دیگر، افزایش سن و تکامل مهارت‌های شناختی و زبانی سبب می‌شود که کودکان روش‌های پیچیده‌تری را در اصلاح مکالمه به کار برند.

سپاسگزاری

REFERENCES

1. Erton İ. Applied pragmatics and competence relations in language learning and teaching. *J Language and Linguistic Studies*. 2007;3(1):59-71.
2. Moreno Manso JM, García-Baamonde ME, Alonso MB, Barona EG. Pragmatic language development and educational style in neglected children. *Child Youth Serv Rev*. 2010;32(7):1028-34.
3. Lapointe LL. Aphasia and related neurogenic language disorders. 3rd ed. Thieme Medical Pub; 2006.
4. Gallagher TM. Contingent query sequences within adult-child discourse. *J Child Lang*. 1981;8(1):51-62.
5. Schegloff EA, Jefferson G, Sacks H. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*. 1977;53(2):361-82.
6. Jeanes RC, Nienhuys TG, Rickards FW. The pragmatic skills of profoundly deaf children. *J Deaf Stud Deaf Educ*. 2000;5(3):237-47.
7. Keen D. Communicative repair strategies and problem behaviors of children with autism. *Int J Disabil Dev Educ*. 2003;50(1):53-64.
8. Fujiki M, Brinton B, Sonnenberg EA. Repair of overlapping speech in the conversations of specifically language-impaired and normally developing children. *Appl Psycholinguist*. 1990;11(2):201-15.
9. Holck P, Nettelbladt U, Sandberg AD. Children with cerebral palsy, spina bifida and pragmatic language impairment: differences and similarities in pragmatic ability. *Res Dev Disabil*. 2009;30(5):942-51.
10. Ciocci SR, Baran J. The use of conversational repair strategies by children who are deaf. *Am Ann Deaf*. 1998;143(3):235-45.
11. Golinkoff RM. 'I beg your pardon?': the preverbal negotiation of failed messages. *J Child Lang*. 1986;13(3):455-76.
12. Stockman IJ, Karasinski L, Guillory B. The use of conversational repairs by African American preschoolers. *Lang Speech Hear Serv Sch*. 2008;39(4):461-74.
13. Most T. The use of repair strategies by children with and without hearing impairment. *Lang Speech Hear Serv Sch*. 2002;33(2):112-23.
14. Nakhshab M, Modarresi Y, Agharasuli Z, Keyhani M. Conversational repair strategies in normal children. *Journal of Research in Rehabilitation Sciences*. 2010;6(1):69-76. Persian.